

ОСОБЛИВОСТІ СТАЦІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ЗАЙЦЯ СІРОГО (*LEPUS EUROPAEUS PALL.*) У ВЕСНЯНИЙ ПЕРІОД В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ

Гузій А. І., д.с.-г.н., Власюк В. П., асистент

Постановка проблеми. При веденні мисливського господарства як на зайця сірого, так й інші види мисливських тварин, важливе значення відіграють відомості про закономірності їх біотопічного розподілу. Такі матеріали дають можливість вивчити просторово-типологічну, просторово-часову організацію тварин, прослідкувати їх поведінку, що необхідно урахувати під час проектування біотехнічних заходів, зокрема відтворювальних ділянок, захисних і кормових ремізів, посівних полів тощо. Поряд з цим, закономірності стаціонального розподілу важливо урахувати й при проведенні обліків чисельності мисливських тварин та визначенні якості мисливських угідь (бонітування). Закономірності просторово-часової динаміки посідають чільне місце і у плануванні норм добування. Від оцінки стацій оселення тварин у період полювання, із урахуванням погодних умов, залежить успішність його проведення, пропускну спроможність мисливського господарства.

Заєць сірий є видом відкритих і напіввідкритих просторів, у зв'язку з чим він уникає суцільних лісових масивів, віддаючи перевагу широким ланам, прирічковим долинам, переліскам, острівним насадженням тощо.

Біотопічний розподіл зайця сірого залежить від багатьох чинників. Сюди слід віднести вплив захисних, кормових та метеорологічних умов, мозаїчності ландшафту та антропогенного фактора.

У роботі, з урахуванням стану вивчення питання, розглядаються особливості стаціонального розподілу розглядуваного виду у весняний період

Аналіз останніх досліджень. Найповніше питання стаціонального розподілу зайця сірого на території України за порами року можна знайти у праці О. П. Корнеєва “Заєць-русак на Україні” [5], яка датується 1960 роком. Автор відмічає, що у весняний період зокрема зайці найчастіше зустрічаються на бурячищах, серед багаторічних трав, на ріллі, поблизу озимини та серед чагарників, уникаючи суцільних лісових масивів. На жаль, розгляд даного питання стосується всієї території України, без врахування природно-кліматичної зональності. Проте за останні півстоліття суттєво змінилася структура мисливських угідь, що безумовно не могло не позначитися на біотопічному розподілі розглядуваного виду.

Фрагментарні відомості, щодо стаціонального розподілу зайця сірого на території України, з урахуванням структури ландшафтів та метеорологічних умов, можна знайти у працях А. М. Волоха, В. А. Архипчика, В. І. Гулая та ін. [6], К. А. Татарінова [7, 8] а також інших дослідників [1, 2].

Особливості біотопічного розподілу в різних регіонах країн СНД розглядаються в працях В. В. Груздева [3], А. М. Колосова та Н. Н. Бакеева [4], Т. П. Томілової [9].

З огляду на те, що питання стаціонального розподілу зайця сірого на Поліссі є недостатньо дослідженим, а основні роботи стосовно розглядуваного виду є застарілими, виникає необхідність у вивченні й аналізі всіх аспектів його проживання.

Завданням досліджень є виявлення стаціонального розподілу зайця сірого у весняний період в умовах Центрального Полісся. При цьому ми акцентували увагу на біотопах, у яких заєць сірий нами спостерігався регулярно і найчастіше.

Метою дослідження є з'ясування питання стацій оселення зайця сірого у весняний період в умовах Центрального Полісся.

Об'єктом дослідження є явище стаціонального розподілу зайця сірого у найпоширеніших біотопах Центрального Полісся.

Предметом дослідження є закономірності стаціонального розподілу населення

зайця сірого в умовах Центрального Полісся у весняний період.

У основу досліджень увійшли результати обліку зайця сірого у мисливських угіддях розглядуваного регіону. Облік тварин проводили маршрутним методом. При цьому фіксувалася кількість зустрічей зайця та слідів його життєдіяльності у різних біотопах.

Результати досліджень. У весняну пору року розподіл зайців за стаціями перебуває в тісній залежності від стану поновлення рослинного покриву, після зимового періоду спокою. З весняним потеплінням поступово покращуються як кормові, так й захисні властивості мисливських угідь, що й призводить до їх стаціонального перерозподілу.

У розглядувану пору року зайців найчастіше зустрічали на луках та серед багаторічних трав, посівів озимих культур, перелісків та чагарників, у листяних і змішаних насадженнях старших класів віку та їх узліссях. На результатах цих досліджень зупинимося детальніше (табл. 1).

Таблиця 1.

**Зустрічність зайця сірого у весняний період в умовах Центрального Полісся
(у перерахунку на 100 км маршруту)**

№ з/п	Стації	Кількість зустрічей	Зустрічність, %
1.	Луки та багаторічні трави	19	29,2
2.	Посіви озимих культур	18	27,7
3.	Переліски та чагарники	8	12,3
4.	Листяні насадження старших класів віку	7	10,8
5.	Узлісся	6	9,2
6.	Змішані насадження старших класів віку	5	7,7
7.	Болота	2	3,1
Разом		65	100

Найвища зустрічність зайця сірого спостерігається на луках та багаторічних травах (29,2 %). Це пояснюється відновленням рослинного покриву в таких угіддях після зимового періоду, і, як наслідок, суттєвим покращенням їх кормових властивостей. У другій половині весни чисельність тварин тут зменшується в зв'язку з масовим випасом великої рогатої худоби в цих угіддях. Дещо рідше тварини траплялися на посівах озимих культур (зустрічність 27,7 %). Такі стації, як правило, приваблюють тварин у другій половині весняного періоду, що пов'язано із значним покращенням їх ремізних властивостей. У першій половині весни озимина характеризується добрими кормовими властивостями. Проте такі, цілком відкриті території, погано захищають тварин від ворогів та несприятливих умов середовища, що погіршує їх властивості як місцепроживань загалом, особливо в період розмноження. Значною зустрічністю характеризуються переліски, чагарники, змішані і листяні насадження старших класів віку та узлісся (8 – 12 % зустрічей). Найбільша кількість зайців тримається перелісків, чагарникових заростей та узлісь неподалік лук та посівів з озиминою. Таке поєднання цих біотопів створює сприятливі як кормові так і захисні умови. У цьому випадку, після жировки, тварини мають можливість знайти місце для льожки, яке надійно буде їх захищати від несприятливих кліматичних умов та хижаків.

Серед вище розглянутих біотопів зайців найрідше спостерігали на заболочених ділянках мисливських угідь.

Очевидно, що весною на стаціональний розподіл зайця впливає не лише кормова база та захисні умови, але й строкатість ландшафту, антропогенний прес та фактор неспокою.

Висновки:

1. У наукових публікаціях біотопічний розподіл зайця сірого в Україні розглядається узагальнено, здебільшого без урахування особливостей природно-

кліматичних умов проживання виду.

2. Найповніші відомості біотопічного розподілу зайця сірого стосуються 60 – 70 років і потребують подальшого вивчення.

3. Весною заєць сірий найчастіше зустрічався на луках та багаторічних травах (близько 23 % зустрічей), посівах озимих культур (22 %) серед перелісків, чагарників, змішаних і листяних насаджень старших класів віку та узлісь (9 – 12 % зустрічей). В інших стаціях кількість зайця є низькою (менше 5 % зустрічей).

Використані джерела інформації

1. Абеленцев В. И., Шевченко Л. С. Научные основы восстановления запасов зайца-русака на Украине и их эксплуатация // Вестн. зоол. – 1975. – № 5. – С. 17-21.
2. Биология лесных птиц и зверей : учеб. пособие [для лесохоз. и биол. спец. вузов] / [Г. Г. Допельмаир, А. С. Мальчевский, Г. А. Новиков Г. А. и др.]; под общ. ред. Г. А. Новикова. - 3-е изд., испр. и доп. - М. : Высш. школа, 1975. - 383 с.
3. Груздев В. В. Экология зайца-русака. –М.: Изд-во МОИП, 1974. – 164 с.
4. Колосов А.Н. Биология зайца-русака: материалы к познанию фауны и флоры СССР /А.Н. Колосов, Н.Н. Баккеев. - М.: Тип. ЦО МВС СССР „Красная звезда”, 1947. – 102 с.
5. Корнеев О. П. Заєць-русак на Україні. – К.: Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1960. – 108 с.
6. Особенности динамики численности зайца-русака на территории УССР / А. М. Волох, В. А. Архипчук , В. И. Гулай [и др.] // Изучение териофауны Украины, её рациональное использование и охрана. – К.: Наук. думка, 1988. – С. 19-34.
7. Татаринев К. А. Звірі західних областей України. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1956. – 301 с.
8. Татаринев К. А. Фауна хребетних заходу України. - Львів: Видавництво Львівського університету, 1973. - 257с.
9. Томилова Т. П. Зайцы и охота на них / Т. П. Томилова. – М.: Вече, 2004. – 254с.